

Návrh koncepce rozvoje Institutu sociologických studií FSV UK pro období 2017 - 2021

Zdeněk Uherek¹

Koncepce vychází zejména z Dlouhodobého strategického záměru Univerzity Karlovy 2016–2020 a Dlouhodobého záměru Fakulty sociálních věd UK s přihlédnutím k Zákonu č. 137/2016 Sb., kterým se mění zákon č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a se zřetelem k nově schválené metodice hodnocení výzkumných organizací. Jejím cílem je v souladu s uvedenými dokumenty vytvářet pracoviště špičkové výuky a vědecké činnosti, kde se na výuce i vědeckých aktivitách budou společným úsilím podílet akademičtí pracovníci i studenti. Cílem této koncepce je přispět k vytvoření pracoviště podněcujícího ke kreativní práci, jež ob stojí v mezinárodním srovnání a bude po všech stránkách atraktivní pro všechny subjekty podílející se na výukovém procesu a akademickém bádání. Výuková a badatelská činnost přinášející výsledky předkládané akademické obci a širší veřejnosti, je v této koncepci považována za dvě neoddělitelné součásti života akademického pracoviště.

Oběma činnostem je nezbytné vytvářet pružný, transparentní a co možná nejméně zatěžující administrativní a manažerských servis, který bude podněcovat ke kvalitě, jež bude respektována a též náležitě oceňována. Tento úkol na sebe, ve spolupráci s katedrami, bere vedení ISS. Pro nadcházející období bude klíčovou otázkou provázání tvůrčí práce a kvality s mezinárodní spoluprací a s mobilitou s cílem dosahovat vynikajících výsledků, zvýšení koeficientu kvality a dosažení růstu finančních prostředků, s nimiž bude ústav disponovat.

Struktura ISS

Institut sociálních studií je vzdělávacím a vědeckým pracovištěm. Jeho úroveň a budoucí prosperita je primárně závislá na kvalitě a atraktivitě výuky a vzdělávání studentů na všech akreditovaných stupních. Na pověsti institutu jako vzdělávacího pracoviště bude v budoucnu záležet více než kdy doposud. Vzhledem k dynamickým proměnám v možnostech přemísťovat se na velké vzdálenosti a komunikačním technologiím lze předpokládat, že studenti si budou vysoké školy a studijní programy stále více vybírat podle jejich kvality, zaměření, osobností ve studijních programech a nikoli pouze podle místa, kde škola působí. Tento proces nutně zvyšuje nároky na internacionalizaci studia, a pokud s ním pracoviště nebude v souladu, zákonitě přijde o studenty.

Institut sociologických studií je členěn na Katedru sociologie a na Katedru veřejné a sociální politiky. V rámci těchto kateder probíhá výuka v gesci vedoucích kateder na bakalářské,

¹ Zpracováno 26. 2. 2017, drobné stylistické úpravy uskutečněny v červnu 2017.

magisterské a doktorské úrovni. Základní organizační členění se jeví jako vhodné a vyučované studijní programy jako atraktivní. Základní uspořádání výukových programů dává prostor k inovativnosti a dalšímu zvyšování rozmanitosti.

Bude na dalším zvažování, v jakých případech a do jaké míry organizovat studium na úrovni kateder a v jakém rozsahu přemostovat a propojovat potřeby a zájmy jednotlivých pracovišť. Při vytváření větší flexibility studijních programů napříč katedrami případně jednotlivými instituty bude stoupat význam koordinace na úrovni ISS. Výhodné bude též posílit ISS jako ten organizační celek, s nímž se má učitel a student identifikovat. Na úrovni ISS budou též organizovány větší akce s mezinárodním dosahem přesahující rámec kateder jako mezinárodní konference nebo interdisciplinární grantové projekty.

Orgány řídicí činnost ISS by měly vytvářet vstřícné a stimulační prostředí spolupráce, ve kterém bude možné využívat potenciál obou kateder na základě poznání vlastních rezerv a možností.

Internacionalizace výuky na ISS

Je vysoce pozitivní, že řada kurzů má dvojjazyčné modifikace nebo jsou přímo vyučovány pouze v angličtině. Rozšiřování výuky v angličtině a mobilita studentů bude i do budoucna významnou prioritou. Umožňuje přijímat nejen zahraniční studenty, ale vyšší zapojení do mezinárodních programů a přítomnost zahraničních studentů obohacuje i studenty z České republiky. Systém kvót pro vycestování studentů ISS do zahraničí je samozřejmě limitující.

Výuka v angličtině umožňuje též vytvářet větší prostor pro zahraniční vyučující a mobilitu na všech úrovních. Hostování zahraničních učitelů podporuje celá řada programů a jejich využívání bude do budoucna věnována pozornost. Nejfrekventovanější je použití programu Erasmus, ale existují i další programy CEEPUS podporující meziuniverzitní mobilitu ve střední Evropě nebo Fulbright též pro obousměrnou mobilitu s USA. Pobyt předních klíčových odborníků opět zvýší atraktivitu ISS i FSV.

Vedle dotačních programů na podporu mobility vyučujících je významným prvkem pro podporu mobility zahraničních učitelů a podporu kontaktů organizování mezinárodních workshopů, seminářů, případně konferencí. Právě o tento typ kontaktů je v zahraničí velký zájem a lze na ně žádat grantové prostředky. Dobré zkušenosti jsou například s Visegradským fondem. Pořádání mezinárodních akcí na půdě ISS hodlám do v co nejširší míře podporovat.

Jako velmi pozitivní vnímám, že se na řadě kurzů podílí více než jeden vyučující a vyučující jsou schopni se zastoupit. Výuka, výzkumná činnost a participace na významných mezinárodních akcích se tak dají lépe skloubit dohromady. Podobně pozitivně je třeba hodnotit zapojení doktorandů do výuky a podíl pomocných vědeckých sil na její přípravě v takové míře, která rozvíjí a nikoli brzdí odborný růst jednotlivých pracovníků.

Velmi oblíbenou formou internacionalizace studia a zviditelnění pracoviště jsou letní školy, které zahraniční pedagogové též považují za velmi zajímavé. Jejich realizace jistě najde mezinárodní podporu.

Studium v angličtině by též mělo být přiměřeně propagováno. Některé kroky byly v tomto směru již podniknuty, efektivní se ukázala propagace prostřednictvím Českých center v zahraničí a tuto formu by bylo možné rozšířit. Atraktivita studia sociologie, sociálních a veřejných politik a sociální antropologie pro studenty z jihovýchodní a východní Evropy v Praze je zjevná už ze stávajícího zastoupení studentů z těchto zemí. Kontinuálně je třeba prokazovat, že toto studium není nedostupné ani pro jejich vrstevníky ve zdrojových zemích. Zejména na vyšších vzdělávacích stupních by pak institut neměla limitovat evropská hranice.

Výuka v angličtině a internacionalizace studia obecně, stejně jako vstřícný přístup ISS ke studentům a snaha zohledňovat jejich potřeby, otevírají možnosti, aby se institut stal na poli pěstovaných disciplín přitažlivým místem setkávání zkušeností studentů západní, střední a východní Evropy. O atraktivitě Prahy jsme se v této oblasti mohli již mnohokrát přesvědčit. Podpora studentské mobility, rozmanitosti a atraktivity ISS jako internacionálního pracoviště může vyrovnat určitý pokles počtu studentů, který v některých studijních programech začínáme zaznamenávat.

Veškeré tyto aktivity nejsou samoúčelné, ale dotýkají se oblasti posílení institucionálního a mimoinstitucionálního financování a zlepšení tzv. koeficientu kvality na ISS. Placené kurzy a zvýšení mobility zabrání poklesu finančních prostředků plynoucích na ústav.

Při rozvíjení aktivit tohoto typu je třeba podpořit a ocenit kreativitu akademických pracovníků tak, aby se kvalitní pedagogická práce a práce na zvyšování studentské mobility zaměstnancům po všech stránkách vyplácela.

Součástí internacionalizace studia je i mobilita českých studentů. Využití ERASMu v nejširším možném rozsahu se předpokládá a zahraniční pobyty by měly studentům přinášet benefity a nikoli být komplikací ve studiu. Práce v mezinárodních vědeckých kolektivech a zasíťování do mezinárodních týmů se podporuje mimo jiné formou double-degree. Na magisterském stupni studia bude jistě vhodné podpořit přípravu magisterské akreditace sociální antropologie, která se připravuje s Jagelonskou univerzitou v Krakově. Stejně tak je třeba podpořit spolupráci připravovanou s univerzitou ve Florencii.

Specifickou otázkou je doktorské studium. Mezinárodní zasíťování je zde klíčové stejně jako propojování výzkumu a studia. Podle mé zkušenosti se právě v oblasti doktorského studia naskýtají nejširší možnosti financování z mimorozpočtových prostředků. Na úrovni doktorských programů by bylo vhodné iniciovat participaci na mezinárodních projektech typu Horizon 2020, kde jsou též vypisovány grantové soutěže pro zkvalitnění doktorského studia. Existují však i jednodušší formy, které je možné rozvíjet prostřednictvím dostupnějších specializovaných institucí (např. CEFRES). Podporu podobných aktivit pokládám za klíčové.

Z oborů pěstovaných v ISS doposud nevytvořila doktorský studijní program sociální antropologie. V horizontu čtyř let by bylo dobré domyslet možnosti v této oblasti, uvažovat o podobě takového programu a o partnerských organizacích, s nimiž by bylo možné takový doktorský program případně akreditovat. Nabízí se zde alternativa hledat na Akademii věd ČR a stavět na pozitivní zkušenosti, jakou má ISS se Sociologickým ústavem AV ČR, v.v.i.,

v případě akreditace společného doktorského programu sociologie. Možností je též vytvoření konsorcia se zahraničními partnery.

Věda a výzkum

Institut sociologických studií má zjevně silný vědecký potenciál. Zaznamenáváme zde relativně velkou úspěšnost akademických pracovníků v grantové soutěži GA ČR, je zde úspěšnost doktorandů na GA UK a je zde prostor pro mezinárodní projekty.

Jak již bylo řečeno propojování vědy a výzkumu s výukou a obecněji se vzdáváním je celosvětově klíčovou otázkou a je vynikající, že se jí věnuje i na ISS odpovídající pozornost. Velký potenciál spočívá v tom, že se zde ve velkém rozsahu realizuje empirický výzkum a jeho poznatky lze generovat již v rámci bakalářského studia. Studenti magisterských studijních programů se pak aktivně podílejí na výzkumech spolu s pracovníky ISS či na partnerských pracovištích AV ČR. Prohlubování pedagogických dovedností učitelů vést studenty k vytváření inovativních prací v co nejranějších fázích studia a promítání empirické zkušenosti do vlastní produkce je významný úkol. Kvalitní výsledky práce by pak měly najít prostor k publikování a ocenění. V oborových specializacích pěstovaných v ISS existuje řada publikačních platforem, kde se mohou uplatnit i kvalitní studentské práce. Publikace studentům dodají sebevědomí a chuť k odborné činnosti. Zadávání témat prací a jejich vedení s představou jejich následného uplatnění by též mělo být předmětem ocenění.

S vlastní kreativní činností souvisí též zapojení studentů do větších akademických projektů, které je třeba i nadále podporovat a finančně ohodnocovat. Řada studentů si přivydělává a je nanejvýše žádoucí, aby tak činila v oboru a jejich výdělečná činnost jim přinášela něco pro studium a nikoli aby byla na úkor studia.

Nově konkretizovaná metodika hodnocení vědy a výzkumu předpokládá větší důraz na kvalitu vědeckých výstupů a naopak menší důraz na množství. Je zřetelné, že hodnocena budou zejména významná díla s mezinárodním dopadem. Významným vědcem se nikdo nestane přes noc, potřebuje data a náměty, které se diskutují tam, kde se dané téma na špičkové úrovni rozvíjí. Dosahovat významných výsledků vyžaduje prostor k vědecké práci, kontakty, mobilitu a možnost konfrontovat své výstupy s nejvyšší kvalitou. Znamená to specializaci a velice často též kolektivní práci, která přesahuje jednotlivá akademická pracoviště. Vytváření prostoru k růstu špičkových odborníků a možností, aby špičkoví odborníci působili na ISS a zde vychovávali další vynikající odborníky, je jedním z dlouhodobých prioritních cílů. Při jeho realizaci si nemá cenu klást nesplnitelné úkoly, ale spíše pamatovat, jaká jsou kritéria budoucích hodnocení našich pracovišť a jaké typy výsledků se budou pravděpodobně již v roce 2019 vyžadovat. Úsilí o kvalitní vědecké zasíťování v rámci univerzity reprezentuje CESES FSV UK, i spolupráce na řešení projektů PROGRES (dříve PVOUK), projektů GA UK a dalších soutěží, které přinášejí do ISS finanční prostředky. Mezinárodní zasíťování poskytuje další široké pole možností zejména v oblasti evropských projektů, na jejichž řešení by se ISS měl podílet.

Vytváření prostoru pro kvalitní výzkum souvisí i s publikováním jeho výsledků formami, které jsou co nejprestižnější. V této oblasti je užitečné nejen zvyšovat kvalitu, aby výsledky

a texty byly konkurenceschopné, ale též upravovat formu sdělení, aby zkušenost byla uvnitř vědecké obce dobře přenositelná. Významné je též vědecké jméno, které hraje při možnostech uplatnění výsledků určitou roli. K budování vědeckého jména patří také účast v mezinárodních redakčních radách, práce ve vědeckých společnostech, účast na konferencích a další aktivity vědeckého života, které je třeba podpořit. V neposlední řadě je třeba pomáhat odbourávat někdy až zbytečnou skromnost a respekt při uplatňování kvalitních vědeckých výsledků. Mezinárodní zasíťování a publikování v kvalitních a světově uznávaných médiích samozřejmě zpětně zvyšuje citovanost a tím i dopad vědecké práce. Kvalitní publikování s mezinárodním dopadem bude podporováno. Pravidelné hodnocení takové činnosti a ocenění výsledků pomůže stimulovat odpovídající publikační počiny.

Personální politika a kvalifikační růst

V ISS můžeme v tuto chvíli konstatovat přiměřenou generační strukturu, kterou je třeba udržet s ohledem na kvalitu výuky a vědeckou výkonnost. Vzhledem k tomu, že rozpočtové prostředky poskytují k personálnímu nárůstu jen omezené možnosti, je žádoucí je kombinovat s prostředky mimorozpočtovými, s granty a stipendii. Optimisticky působí například získaná pozice Chair in Sociology. V následujícím období budeme hledat další podobné možnosti financování. Rozšiřující se výuka v angličtině otevře možnost obsazovat více pozic odborníky ze zahraničí.

Pomalý kvalifikační růst pracovníků v oborech pěstovaných na ISS je celostátním deficitem. Je zřejmé, že jeho vyrovnávání je nejen otázkou času, ale také nedostatečné motivace pracovníků ke zvyšování kvalifikace. Vytvářet přiměřený tlak na doktorandy, aby od počátku svého doktorského studia směřovali k jeho účelu a aby pro ně rychlé dosažení vědecké hodnoty mělo smysl i z hlediska zřetelně vyššího finančního ohodnocení, je otázkou, která se řeší dlouhodobě a pro příští čtyři roky se jeví jako významná s tím, že v průběhu doktorského studia zpravidla vzniká první rozsáhlé samostatné autorovo vědecké dílo. Význam doktorského studia, při němž dochází též k vytvoření mezinárodního zasíťování pro další vědeckou a pedagogickou práci, by měl implikovat, že doktorští studenti by měli být zapojeni do chodu katedry a institutu, ale nikoli nepřiměřeně přetěžováni záležitostmi, které nesměřují alespoň zprostředkovaně ke zvyšování kvalifikace. Zároveň by pro doktorandy bylo užitečné vytvořit více pobídek pro výjezd do zahraničí. Právě pro doktorandy ve světě existuje snad nejvíce programů na zvýšení mobility.

Podobný charakter mají habilitace, kde zbytečné otálení s habilitačním řízením může ohrožovat existenci celých oborů, brzdit generační výměnu a celkově snižovat prestiž studia. Ideálním řešením jsou pozitivní pobídky, kdy osoba zvyšující si kvalifikaci zaznamená viditelný finanční efekt. Základní principy hodnocení vytvořené na ISS FSV UK v roce 2009 jsou v tomto směru dobře nastaveny, ale lze s nimi i nadále pracovat a upravovat je.

Public relations ISS

Tato oblast není samoúčelná, ale její efekt spočívá zejména ve zvýšení zájmu studentů o studium na institutu. Zároveň public relations dávají prostor k poskytování vědeckých výsledků širší veřejnosti. Zajímavým způsobem k problematice přistoupila Akademie věd ČR se svou Strategíí AV21, na jejíž realizaci se též ISS spolupodílí. Principem Strategie AV21 je srozumitelně a veřejnosti přístupně formulovat vlastní vizi vědy a výzkumu, tuto vizi strukturovat do srozumitelných logických celků a ty pak před zraky veřejnosti naplňovat dílčími vědeckými počiny. „Děláním vědy“ v přítomnosti přihlížejících v daném případě znamená určitou investici do toho, aby na vědce bylo vidět. Zdá se ale, že se podobná politika vyplácí. Obory pěstované na ISS jsou svou podstatou uzpůsobeny promlouvat k veřejnosti a také to do značné míry dělají. V případě ISS by tento proces byl ještě efektivnější s akcentem na okolnost, že se na procesu „dělání vědy a výzkumu ve veřejném zájmu“ a s přítomností veřejnosti hned od počátku studia podílejí studenti, ať již tuzemští, nebo zahraniční, ať již za použití češtiny, nebo angličtiny. Tento postup public relations, oslovování studentů nejen atraktivitou studijních oborů, ale též prezentací potenciálních oblastí výzkumu, by pro ně mohlo být jak v ČR, tak i v zahraničí opět stimulující a ve svých důsledcích zvyšující mobilitu.